

§ 5

vedtoges uden afstemning.

Lovforslagets overgang til tredje behandling
vedtoges uden afstemning.

Formanden: Jeg foreslår, at lovforslaget går direkte til tredje behandling uden fornyet udvalgsbehandling. Hvis ingen gør indsigelse imod dette forslag, betragter jeg det som vedtaget. (Ophold). Det er vedtaget.

Den næste sag på dagsordenen var:

Anden behandling af forslag til lov om ændring af lov om de kulturhistoriske lokalmuseer.

(Første behandling af lovforslaget (nr. 65) findes i tidenden sp. 1839, udvalgets betænkning i tillæg B. sp. 183).

Der var ikke stillet ændringsforslag.

Lovforslagets paragraffer og spørgsmålet om dets overgang til tredje behandling sættes til forhandling under ét.

Boye Hansen: Jeg vil gerne udtale min glæde over den varme interesse, der fra alle sider og ikke mindst under udvalgsbehandlingen er kommet til udtryk over for det lovforslag, vi her behandler, og jeg kan da på hele udvalgets vegne anbefale lovforslaget til vedtagelse.

Ministeren for kulturelle anliggender (Bomholt): Jeg takker udvalget for arbejdet og den enstemmige indstilling.

Hermed sluttede forhandlingen.

Lovforslagets §§ 1 og 2 og dets overgang til tredje behandling
vedtoges uden afstemning.

Formanden: Lovforslaget går nu til fornyet behandling i udvalget.

Den næste sag på dagsordenen var:

Første behandling af forslag til lov om fremgangsmåden ved ekspropriation vedrørende fast ejendom.

(Lovforslaget (nr. 79) findes i tillæg A sp. 785, fremsættelsen i tidenden sp. 2385).

Formanden: Sammen med denne sag foretages den sidste sag på dagsordenen, nemlig:

Første behandling af forslag til lov om ændringer i lov om bestyrelsen af de offentlige veje.

(Lovforslaget (nr. 80) findes i tillæg A. sp. 783, fremsættelsen i tidenden sp. 2391).

Aage Knudsen: I de senere åringer — særlig efter at grundloven i 1953 blev vedtaget — har der ved behandlingen af de årlige ekspropriationslove været fremsat ønsker om en undersøgelse af, om de for tiden gældende regler om ekspropriationernes foretagelse også var af en sådan karakter, at de opfyldte de bestemmelser, som nu var kommet ind i grundlovens § 73. Bl. a. af denne årsag nedsatte ministeren for offentlige arbejder den 14. februar 1956 en sagkyndig kommission til undersøgelse af disse forhold. Der står bl. a. i kommissoriet, at kommissionens opgave er — jeg beder om tilladelse til et lille citat — :

„at foretage en undersøgelse af lovgivningens regler om den formelle fremgangsmåde ved ekspropriationsforretningernes foretagelse samt eventuelt at fremkomme med forslag til en generel lovgivning på dette område, herunder forslag til bestemmelser, der måtte anses hensigtsmæssige til nærmere at udfylde grundlovens bestemmelser.“

Denne kommission afgav i maj 1963 sin første betænkning, hvorpå det fremsatte forslag om fremgangsmåden ved ekspropriationer bygger, idet ministeren i sit lovforslag har fulgt flertallets forslag. I øvrigt er kommissionsbetænkningen jo, bortset fra ganske enkelte punkter, enstemmigt tiltrådt af kommissionen.

Lovforslaget afløser de hidtidige regler, som for størstedelen findes i Anders Sandøe

[Aage Knudsen.]

Ørstedes forordning om jords afståelse til jernbaneanlæg af 5. marts 1845. Hvis man sammenligner lovforslaget med denne 120 år gamle forordning, vil man se, at de regler, der er fastsat i denne forordning, på adskillige punkter er opretholdt.

Betænkningen og lovforslaget omfatter kun ekspropriationer, der foretages af staten eller koncessionerede selskaber, når der i lovgivningen er hjemmel til ekspropriation, d. v. s. i væsentlig grad er tale om de forhold, som er nævnt i de årlige ekspropriationslove.

Hvad angår ekspropriationernes omfang, fastsætter lovforslaget, at de kan omfatte erhvervelse af fast ejendom, at der kan pålægges rådighedsindskrænkninger over for ejere, at der kan ophæves servitutter eller eventuelt stiftes nye servitutter. Det er ligeledes fastsat, at ministeriet som hidtil har ret til at foretage de nødvendige opmålinger og afmærkninger ved udarbejdelsen af projekterne; ejerne skal dog underrettes herom mindst 1 uge, før en sådan afmærkning finder sted. Ligeledes er det fastsat, at hvis der forvoldes skade på disse afmærkninger på ejendommen, skal de erstattes, og erstatningerne skal fastsættes af de kommissioner, der er nedsat. Der kan ligeledes ikendes bøder, hvis ejerne beskadiger eller fjerner de afmærkninger, der er opført på ejendommen i anledning af projekteringen.

Med hensyn til de myndigheder, som foretager ekspropriationerne, har den første ekspropriationskommission ikke foreslået store ændringer. De kommissarier for statens ekspropriationer, som i øjeblikket findes, opretholdes fortsat. Dog er der den ændring, at der i lovforslaget er indføjet, at kommissarierne skal have juridisk embedseksamen. Det står ikke i de nugældende regler, men det har gennem mange år været praksis, at disse embedsmænd havde juridisk embedseksamen, så det foreslåede er altså kun en konstatering af, hvad der har været gældende gennem mange år.

Ministeren nedsætter ekspropriationskommissioner, der skal bestå af kommissarius som formand, 2 medlemmer udpeget af ministeriet og 2 medlemmer udpeget af vedkommende byråd, eller, hvis det er landkommuner, som berøres af anlægget, af vedkommende amtsråd. Drejer det sig om

sognekommuner, tiltrædes kommissionen desuden af 2 repræsentanter for den kommune, som anlægget vedrører. Disse 2 repræsentanter har dog ingen stemmeret ved kommissionens afgørelse. Dette er praktisk talt uændret i forhold til forordningen af 1845.

Derefter nedsættes der en taksationskommission. Her udpeges formanden, der skal være jurist, af kongen. På dette punkt har der været uenighed i kommissionen, idet et mindretal har foreslået, at formanden skal være en dommer. Ministeren har fulgt flertallets indstilling om, at det skal være en jurist; det forhindrer jo ikke, så vidt jeg kan se, at der, hvis ministeren finder det betimeligt i det enkelte tilfælde, kan udnevnes en dommer. Formanden for denne taksationskommission udpeger 2 andre medlemmer efter en liste, som ministeriet udarbejder over personer, som findes egnede til at være vurderingsmænd. Også her tiltrædes kommissionen af 2 medlemmer fra vedkommende kommune, som anlægget vedrører. Men også her er det uden stemmeret. På det punkt er der sket en ændring i forhold til den nuværende bestemmelse. Hidtil har kommissionen bestået af 5 medlemmer. Den, der har været formand eller leder af kommissionen, har været den ledende landinspektør, som har været med i forretningen fra starten og indtil slutningen og også fortsat har denne opgave i ekspropriationskommissionen. Han bliver nu altså som formand afløst af juristen. Herudover har der været 2 medlemmer, valgt på samme måde som til ekspropriationskommissionen, nemlig henholdsvis af et byråd eller, hvis det drejer sig om landkommuner, af et amtsråd.

Et mindretal i kommissionen bestående af landsdommer Vildrik har anbefalet, at man bevarer den nuværende sammensætning af kommissionen, bevarer det lokale element i kommissionen, og han henstiller, at man lader taksationskommissionen være uændret. Jeg føler mig helt overbevist om, at man fra kommunernes side gerne ser, at det lokale element bevares i kommissionen. Det må vi drøfte under udvalgsarbejdet.

Om den fremgangsmåde, der skal følges ved ekspropriationer, foreslås det, at ekspropriationskommissionen som hidtil skal foretage en besigtigelsesforretning. Denne besigtigelsesforretning over anlæg i marken

[Aage Knudsen.]

skal averteres også i de lokale dagblade; men herforuden er der en ny bestemmelse, der siger, at senest en uge før besigtigelsen skal oversigtsplan over anlægget være fremlagt til eftersyn på kommunekontoret i den kommune, som berøres af anlægget. Her kan altså de lokale interesserede, som bliver berørt af anlægget, få lejlighed til at se, hvordan planen er udarbejdet, og danne sig et skøn over, hvilket indgreb der sker i deres ejendomsbesiddelse, deres ejendomsret, og derigennem være betydeligt bedre forberedt til den forhandling, de senere skal føre med kommissionen, når erstatningerne for ulemperne skal afgøres. Jeg finder, at det er en god foranstaltning, der her foreslås. Det giver dem, som det, om jeg så må sige, går ud over, lejlighed til i større udstrækning end hidtil at gøre sig bekendt med forholdene og danne sig et skøn over, hvordan forholdene vil blive, når anlægget er gennemført, i stedet for at de som nu praktisk talt først får kendskab dertil, den dag de møder til ekspropriationsforretningen.

Ved den nævnte besigtigelsesforretning skal ejerne, der bliver berørt af anlægget, og ligeledes kommunens repræsentanter, have lejlighed til at stille forslag om eventuelle ændringer i det projekt, som er udarbejdet. Såfremt kommissionen mener, at de foreslåede ændringer vil volde mindre ulempe for ejeren, og anlægget ikke lider skade derved, kan kommissionen forlange, at anlægget ændres i den ene eller den anden retning.

Efter denne besigtigelsesforretning foretages den egentlige ekspropriation, og her forhandler kommissionen med hver lodsejer om den erstatning, der skal ydes for de af anlægget forvoldte skader. Når denne forhandling har fundet sted og vedkommende ekspropriat har haft lejlighed til at fremføre de ting, som han mener vil volde ham ulemper og skade, fremsætter kommissionen et tilbud til den skadelidte, et tilbud, som kommissionen anser for rimeligt. Ekspropriaten får 14 dage til at overveje, om han vil antage tilbuddet eller ej. Siger han nej, går tilbuddet i den pågældende sag til taksationskommissionen.

Om taksationskommissionens bemyndi-

gelse til at drage andre spørgsmål om erstatning ind i billedet end dem, der er fastsat af ekspropriationskommissionen, er der uenighed i kommissionen. Den har delt sig i et mindretal og et flertal, idet et mindretal mener det rigtigst, at man fortsætter på den hidtidige måde, således at taksationskommissionen kun skal tage stilling til erstatning i de spørgsmål, hvorom der er rejst sag ved ekspropriationskommissionen. Også det må vi se nærmere på i et udvalg.

Hvad angår udbetalingen af erstatningerne, er den sædvanlige fremgangsmåde bibeholdt, nemlig at erstatningerne skal udbetales så hurtigt som muligt. Derimod er der en ny bestemmelse i forhold til nu, idet det foreslås, at erstatningerne forrentes med 1 pct. p. a. over den på ekspropriationstidspunktet gældende nationalbankdiskonto.

Det er fastsat i grundloven, at spørgsmålet om de erstatninger, som bliver tilkendt ved disse ekspropriationer, kan indankes for domstolene. Man er i kommissionen enig om — og det er også foreslået i lovforslaget — at første klageinstans ved indbringelse for domstolene er landsretten, idet man mener, at når sagen har haft 2 behandlinger ved henholdsvis ekspropriationskommissionen og taksationskommissionen, vil det være rimeligt, at man begynder ved landsretten, og at der så eventuelt kan appelleres til højesteret.

Der er ligeledes kommet en ny bestemmelse ind med hensyn til ejere, som har haft bistand under sagernes behandling ved kommissionerne, f. eks. af advokater eller særlig sagkyndige, idet det foreslås, at kommissionen kan bestemme, at anlægget skal udrede en passende erstatning for lodsejernes udgifter til bistand under sagernes behandling. Noget sådant står der ikke i dag, men vi har jo eksempler på, at kommissionerne har tilkendt godtgørelse i visse tilfælde for sådanne udlæg.

Kommissionsbetænkningen og lovforslaget omfatter kun de ekspropriationer, som vedrører staten eller koncessionerede selskaber, og kommissionen udtaler, at den senere vil afgive en betænkning om andre former for ekspropriationer, herunder i særlig grad de ekspropriationer, som bliver foretaget af kommunerne.

Endvidere er der i betænkningen inde-

[Aage Knudsen.]

holdt et forslag til en permanent lov om ekspropriationer under ministeriet for offentlige arbejder til afløsning af den hvert år tilbagevendende lov om tilladelse til ekspropriationer, men ministeren har ment at ville vente med eventuelt at fremsætte et sådant lovforslag, indtil han har set resultatet af behandlingen af det lovforslag, som nu er fremsat.

Foruden lovforslaget om fremgangsmåden ved ekspropriation er der fremsat et lille lovforslag om ændringer i lov om bestyrelsen af de offentlige veje, et forslag, som er foranlediget af det førstnævnte lovforslag. Dette lovforslag går bl. a. ud på, at dér, hvor man i loven om de offentlige veje henviser til forordningen af 1845, henviser man nu til den nye lov om ekspropriation.

Ligeledes er det foreslået, at bestemmelsen om, at en eventuel appel til den i vejloven nævnte overkommission skal betales af lodsejerne, såfremt erstatningen ikke forhøjes, udgår, ligesom det foreslås, at behandlingen i de 2 kommissioner finder sted uden udgift for ekspropriaten.

Jeg skal på mit partis vegne anbefale lovforslagene til en grundig udvalgsbehandling, og jeg håber, som forholdene ligger med en praktisk taget på alle punkter enstemmig kommissionsbetænkning, at det skal lykkes også i udvalget at finde så bred en tilslutning som muligt til lovforslagenes gennemførelse.

Helga Pedersen: Det må hilses med tilfredshed, at regeringen med dette lovforslag lægger op til en forbedret lovgivning om fremgangsmåden ved ekspropriation vedrørende fast ejendom og stiller yderligere sanering af ekspropriationslovområdet i udsigt.

Det har unægtelig taget sin tid at nå hertil; næsten 9 år er gået, siden jeg rejste denne sag over for nu afdøde statsminister H. C. Hansen, der svarede imødekommende på mit ønske om at få overvejet en revision af de gældende regler om fremgangsmåden

ved ekspropriation, og vi har fra mit partis side gentagne gange rykket for et resultat af regeringens overvejelser.

Den betænkning, kommissionen har udarbejdet, adskiller sig vistnok på visse punkter fra, hvad der sædvanligvis præsteres i regeringens betænkninger. Jeg tror, den må forekomme de fleste meget konservativ. Man fornemmer i hvert fald hos nogle kommissionsmedlemmer en betydelig frygt for at forandre mere end højest nødvendigt, og flere steder i betænkningen og også i bemærkningerne til lovforslaget siges det, at man jo ikke vil kritisere det arbejde, der hidtil er udført. I og for sig kan jeg ikke forstå, hvortil disse forsikringer; formålet med at rejse denne sag og med at undersøge hele dette problemkompleks er visselig ikke på nogen måde at kritisere enkelte tjenestemænd eller andre ansatte for det arbejde, de har udført inden for lovens rammer og på lovens grundlag. Det er netop lovens rammer og dens indhold, man har ønsket taget op til vurdering, i første række — for at sige det kort — fordi denne lovgivning er helt forældet, givet som den er på enevældens tid. Jeg tænker naturligvis her på den grundlæggende lovgivning i forordningen af 1845, og jeg har personlig ønsket en revision med det formål at få regler frem, der giver borgerne den størst mulige beskyttelse, når de står i den ubehagelige situation at skulle tvinges til at opgive deres ejendomsret.

Denne bestræbelse er vel også helt på linje med andre skridt, der siden 1953 med tilslutning fra jeg tror alle sider i denne sal er taget til sikring af borgerens retsstilling over for administrationen, således ombudsmandsinstitutionens indførelse og øget domstolskontrol i en række anliggender; hertil kommer også bestræbelserne for at indføre offentlighed i forvaltningen, som vi har arbejdet på i de senere år.

Jeg tror også, det er noget usædvanligt, at betænkningen overhovedet ikke inddrager fremmede landes lovgivning i sin redegørelse. Der findes ganske enkelte strøbe-

[Høiga Pedersen.]

mærkninger herom, men ellers læser man ikke noget om fremmed ret, og når man betænker, at de nordiske lande på en række vigtige lovområder navnlig i de allerseneste år har tilstræbt og har fået ensartede love, må man vel spørge, om ikke kommissionen og senere ministeriet for offentlige arbejder har undersøgt fremmed retsstilling, og hvis man har det, hvorfor man så ikke har redegjort for det.

Jeg synes, det ville have haft betydelig interesse at få klarlagt f. eks. forholdet i norsk lovgivning. I Norge har man i 1959, medens kommissionen allerede sad, fået en ekspropriationslov, der dækkede både betingelser for ekspropriation og fremgangsmåden ved ekspropriation, og man angav desuden i en række punkter de formål, hvortil der kunne eksproprieres, alt sammen klaret i en lov på ca. 30 paragraffer. Jeg vil gerne benytte lejligheden til at spørge den højtærede minister for offentlige arbejder, om man har været inde på dette lovarbejde, om man ikke har ment, der var inspiration at hente netop derfra.

Nu har man valgt — det fremgår også af betænkningen — at begrænse lovforslaget til visse ekspropriationer vedrørende fast ejendom. Man har navnlig ikke taget kommunernes ekspropriationer med. Jeg synes i og for sig ikke, at argumentationen herfor er overbevisende. Det minder om den modvilje, det mødte, da ombudsmandens tilsyn skulle udvides til at gælde også kommunale afgørelser. Men denne modstand blev som bekendt overvundet, og jeg håber meget, at man ved fortsættelsen af kommissionsarbejdet også vil komme ind på retsstillingen vedrørende de kommunale ekspropriationer.

Jeg går derefter over til selve lovforslaget. Efter en samlet vurdering af dette mener jeg, at det byder på adskillige reelle forbedringer, og det må ud fra almindelige forvaltningsretlige betragtninger påkalde betydelig interesse. Det er lykkedes i en kort og læselig form at beskrive fremgangsmåden ved ekspropriation i en vigtig gruppe sager og at klargøre en række tidligere tvivlsspørgsmål, og jeg håber meget, at det fortsatte arbejde, der står for, ikke vil tage, som det siges i betænkningen, en betragtelig tid. Jeg håber, at det i anden omgang må

kunne lykkes at skrive betænkning på kortere tid end de 8-9 år, der er brugt til første betænkning.

Lad mig først pege på den interessante nye bestemmelse i lovforslagets § 3. Det er jo sådan, at før ekspropriationen sættes i gang, skal der visse forberedelser til i marken; ellers bliver det hele et papirarbejde. Jeg tror, det er rigtigt, at man nu lovfæster reglerne for anlægsmyndighedens kompetence. Selv om man jo hidtil har kunnet løse disse spørgsmål i de fleste tilfælde i mindelighed, så har erfaringen dog vist, at situationen kan være vanskelig. En ubetænkksomhed kan blive opfattet som en krænkelse, og hvorfor så ikke undgå alt det? Derfor tror jeg, at jeg kan byde denne nye § 3, som jeg tør kalde *lex Reersø*, velkommen i det danske lovsystem, i hvert fald i det mere generelle lovsystem, og så kan man vel overlade til teorien, om man skal kalde denne bestemmelse en udvidelse af beføjelserne vedrørende ekspropriationens omfang, eller om man skal kalde den et *accessorium* til eksproprietens beføjelser, idet det jo kan siges, at de forberedende arbejder ikke nødvendigvis behøver at være begrænset til de senere eksproprietens ejendomme.

I øvrigt bygger lovforslaget jo på det princip, at der skal være to administrative prøvelser, før adgangen til domstolene efter grundlovens § 73 står åben, og derfor må der knytte sig stor interesse til, hvorledes disse organer sammensættes, hvad deres kompetence er, og hvordan procedurereglerne er. Der siges, at man ønsker et uvildigt forvaltningsorgan. Men det kan vel nok være tvivlsomt, om en tjenestemand under det ministerium, der har de fleste ekspropriationer, i borgernes øjne vil stå som uvildig; og om kommissionen kan kaldes således, når samme minister udpeger to medlemmer og således sikrer sig flertallet i ekspropriationskommissionen, det er vel også tvivlsomt. Det giver da i hvert fald kommissionen et skin af partiskhed. Men alligevel vil jeg sige, at jeg er tilbøjelig til at acceptere en sådan ordning, fordi det må være vigtigt at have et administrativt organ med praktisk indsigt i de løbende forhold placeret her i første led af proceduren.

Jeg har mere tvivl, når jeg kommer til lovforslagets bestemmelser om taksations-

[Helga Pedersen.]

kommissionen, for her begynder nemlig behovet for tryghed for borgeren virkelig at sætte ind. Nu er situationen den, at en borger er utilfreds med afgørelsen og appellerer erstatningsfastsættelsen til en højere instans. Partsprincippet trænger sig mere og mere på. Den højtærede minister er, heldigvis da, gået med til, at formanden for denne taksationskommission i fremtiden skal være jurist, og ministeren har tilsluttet sig, at taksationskommissionens kompetence skal udvides. Tilbage står imidlertid, at formanden efter min mening også bør tages fra den kreds af jurister, som vel er bedst træuede i sager af denne eller lignende art, nemlig dommernes kreds, således som den ærede ordfører for socialdemokratiet just omtalte det, og mit parti vil være tilbøjelig til at mene, at bestemmelse herom må ind sættes i den pågældende paragraf. Jeg tror, man vil kunne spare endnu flere retssager ved en sådan ordning; jeg tror, det vil være en ubetinget fordel, at formanden står for den interesserede part som uafhængig og har særlig retsplejemæssig sagkundskab. Og en ordning af den art er vel også den, der sædvanligvis følges ved de senere års love, når nævn og råd o. lign. bliver indført.

Det er klart, at kommissionerne skal kunne tilkalde sagkyndige. Det er mindre klart, at en af de sagkyndige skal have en særlig titel og skal have ministeriel beskikelse, nemlig som ledende landinspektør. Den historiske begrundelse, som anføres for denne ordning, slår nok ikke helt til, og ej heller kan det praktiske argument, der henvises til, nemlig ønsket om at have et særligt navn, en særlig stilling til denne hvervtager, bære forslaget. Man kan på den anden side sige, at skal man have landinspektører med, og hvis det ikke er dyrere at kalde dem ledende landinspektører end blot at tilkalde dem, så kan man måske acceptere ordningen, men jeg vil gerne tale nærmere om dette spørgsmål i udvalget.

Jeg ser med glæde, at habilitetsreglerne er kommet på tryk i lovforslaget, og jeg håber på, at det kan være forløber for mere almindelige habilitetsregler i dansk forvaltning.

Da statsministeren i sin tid bestemte, at kommissionen, hvis arbejdsresultat vi nu

diskuterer, skulle nedsættes af den højtærede minister for offentlige arbejder, kunne man vel nok ane, at dette ville præge lov arbejdet. Alligevel synes jeg, det må overraske, at præget er så stærkt, som det er. Ministeren for offentlige arbejder har ved disse lovbestemmelser anbragt sig på en endog meget høj taburet, hvorfra han kan skue ud over de andre ministres arbejdsområder og over borgernes ejendomsretsproblemer. Ved bestemmelserne i § 11 og § 12 er denne stilling ligefrem blevet cementeret, kan man sige. Selv statsministeren må som anlægsmyndighed gå til den højtærede minister for offentlige arbejder og bede om at få foretaget en ekspropriation, og den højtærede minister for offentlige arbejder har den besluttende myndighed efter lovforslagets § 14, ligesom den højtærede minister har beføjelse til at give, skal vi kalde det oprejsningsbevillinger, tilladelser til appel, når fristerne er udløbet, når særlige grunde foreligger, uden at det siges, hvad disse særlige grunde nærmere er. Når det drejer sig om spørgsmål om statens sikkerhed, således som bestemmelsen i § 27, stk. 2, nævner det, har også dér ministeren for offentlige arbejder en særlig kompetence.

I bemærkningerne til lovforslaget har den højtærede minister anført, at bestemmelsen om hans besluttende myndighed er nødvendig af praktiske hensyn, uden at man helt forstår, hvorfor det er så nødvendigt, hvorfor de praktiske hensyn skulle tilsige netop dette. Det forklares senere, at ministeriet for offentlige arbejder må foretage prøvelser af, om fornøden lovhjemmel for den planlagte ekspropriation skal foreligge. Ministeren skal også tage initiativ til at løse eventuelle konfliktsituationer på højeste plan, når væsentlige samfundsinteresser kommer med ind i billedet, hvor ekspropriation skal foretages; ja, sagen kan endog ende til afgørelse i et ministermøde.

Jeg kan som endnu et eksempel på den betydelige magtkoncentration, som man her ønsker sig til ministeriet eller ministeren for offentlige arbejder, pege på det, der anføres i bemærkningerne til § 14. Der står:

„Hvis der under besigtigelsen er fremkommet indsigelser mod et projekt eller visse punkter i dette, og er disse indsigelser af væsentlig samfundsmæssig betydning, er der intet til hinder for, at de i

[Helga Pedersen.]

spørgsmålet interesserede retter henvendelse til ministeren for offentlige arbejder med henstilling om, at ekspropriationsbemyndigelse ikke gives“ o. s. v.

Jeg tror dog, at hvis man skal ind på den ordning, må det i lovteksten uddybes noget mere, hvad det er, man ønsker sig med hensyn til den højtærede ministers kompetence.

Se, når man læser sådanne lovtekster med motiver, synes jeg nok man må spørge, hvor den højtærede justitsminister egentlig har været henne, da dette blev diskuteret. Man må også spørge, om dette er udtryk for justitsministerens og hans lovkontors afvejelse af, hvad der er retligt og administrativt bedst for borgerne, eller om det i virkeligheden er en simpel konsekvens af en tovtækning i den høje regering. Jeg synes også, man må spørge, om den højtærede statsminister er enig i denne ordning.

Jeg kunne forstå, hvis statsministeren fik disse beføjelser; jeg ville finde det endnu mere rimeligt, hvis justitsministeren, der dog er fagminister på disse områder, fik disse beføjelser. Men man kunne vel også tænke sig en ordning, hvor ingen bestemt minister fik sådanne beføjelser. Man kan vel nok sige, at når man betænker, at justitsministeren er den, der i første række beskæftiger sig med borgernes retlige stilling, er det ikke megen kompetence, den højtærede minister for offentlige arbejder overlader sin kollega. Der bliver tilbage til justitsministeren kun bestemmelsen i § 27, stk. 4, hvorefter ministeren kan fastsætte nærmere regler om tinglysningsmæssige berigtigelser, der foranlediges af ekspropriationer, og dette lille område kan den højtærede justitsminister kun ordne i samråd med den højtærede landbrugsminister.³³

Alt i alt mener jeg altså, at den foreslåede ordning ved lovforslaget, som i øvrigt har adskillige forbedringer, tiltrænger noget mere forklaring end den, vi hidtil har fået, og jeg beder derfor den højtærede minister for offentlige arbejder enten her i dag eller under udvalgsbehandlingen give os noget nærmere oplysning om begrundelsen for denne stilling.

I øvrigt er jeg tilfreds med, at man lovfæster ekspropriatens ret til ved ekspropriation af en del af ejendommen at kræve hele

ejendommen overtaget, og det er vel også rimeligt at give eksproprianten en lignende ret. Men jeg sætter et spørgsmålstegn ved, om denne ret skal gælde i alle tilfælde uanset ekspropriatens, altså borgerens, protest, navnlig fordi man jo her går ud over det, der er nødvendigt til ekspropriationsanlæggets gennemførelse, og man tillader altså anlægsmyndigheden at anlægge en rent økonomisk betragtning.

Lovforslaget har jo i betydelig grad udbygget partsprincippet som gældende for borgerens, ekspropriatens, stilling over for anlægsmyndigheden og har dermed forbedret borgerens stilling betydeligt. I forbindelse med pligten til at begære kendelserne og i forbindelse med vejledningspligten vedrørende klageadgangen må forslagets bestemmelser betegnes som betydelige forvaltningsretlige fremskridt, men jeg savner en nærmere omtale af det vigtige retsplejeprincip, som hedder offentlighedsprincippet, og jeg vil gerne spørge, om det er overvejet, i hvilket omfang et offentlighedsprincip på dette område stemmer med partens interesse. Bør offentlighedsprincippet gælde principielt for disse møder med adgang til eventuelt efter begæring at lukke dørene — der kan jo komme forhold op, som det er i begge parter interesse at forhandle i fortrolighed — eller hvad har man tænkt sig vedrørende ekspropriationsmøderne?

Skal parterne i de møder, der er omhandlet i bestemmelserne i lovforslagets § 15 og 17, have ret til at tale i offentlighedens nærværelse, eller hvordan er det? I en tid, hvor spørgsmålet om at indføre offentlighed i dansk forvaltning er meget stærkt fremme — et brændende spørgsmål — synes jeg ikke, man kan lade dette problem ligge uomtalt på et område, hvor vi i øvrigt søger at forbedre forvaltningsretten.

Jeg tror, det er en praktisk ordning, at ekspropriationskommissionen kan tage sig af visse naboretlige problemer, som man kalder det, således som det er foreslået i bestemmelsen i lovforslagets § 20. Men reglen er ikke uden betænkelighed. Dette, at kommissionen skalskønne over sin egen egnethed, er måske ikke helt betryggende, og det spørgsmål vil jeg gerne tage op i udvalget. Her vil jeg også gerne overveje spørgsmålet om udvalgets adgang til at anbefale fri

[Hælga Pedersen.]

proces i disse sager, ligesom spørgsmålet om ordningen af de senere opståede projekter og erstatningsproblemer jo nok bør vurderes nærmere.

Det er vel allerede fremgået, at dette lovforslag giver anledning til en serie af principielle juridiske problemer, som jeg ikke skal begynde at gå nærmere ind på. Jeg vil blot her til slut fremhæve yderligere 2 spørgsmål:

For det første dette, at jeg anser det for en rigtig ordning, at værnetinget for disse sager afgøres efter ejendommens beliggenhed. Alt for mange sager, hvor staten er part, ikke mindst skattesager, trækkes i dag til København, fordi statens værneting er herinde, og gøres derved dyrere for mange borgere. Derfor er det en fordel at få denne nye regel.

For det andet vil jeg fremhæve spørgsmålet om sagsomkostninger. Det er rart, at dette spørgsmål er taget op såvel i betænkningen som i lovforslaget. Men det er et spørgsmål, om den regel, man foreslår, dækker helt. Mit parti ønsker, at vi i det hele skal nærme forvaltningsretsproceduren så meget som muligt til retsplejeproceduren. Vi lægger f. eks. også vægt på spørgsmålet om fri retshjælp, altså om advokatbistand kan ydes i forvaltningssager, herunder i ekspropriationssager. Vi lægger vægt på retten til at møde ved eller med sagkyndige, det være sig advokater, revisorer eller andre, og vi lægger vægt på, at der er mulighed for at få tilkendt sagsomkostninger, eventuelt efter det almindelige princip i retsplejelovens § 312. Om dette vil jeg gerne indlede forhandlinger i det udvalg, jeg forventer bliver nedsat.

Jeg skal med disse bemærkninger anbefale dette lovforslag til en fordomsfri behandling, og jeg skal anbefale det lille lovforslag vedrørende forbedringer af loven om bestyrelsen af de offentlige veje til vedtagelse.

Hagen Hagensen: I ethvert retssamfund, der bygger på og anerkender den almindelige private ejendomsret til goderne, må borgerne ejendomsret være stærkt retsbeskyttet. I vore grundlove har ejendomsretten da også stedse været betegnet som ukrænkelig, således at ingen kan tilpligtes at afstå sin ejendom, uden hvor almenvellet kræver det.

Den tvungne afståelse til fordel for almenvellet, ekspropriationen, kan da ifølge grundloven alene ske ifølge lov og mod fuldstændig erstatning. Disse grundlovens bud er dels materielle, for så vidt som en borger kun kan tvinges til at afstå sin ejendom, når almenvellet kræver det og alene mod fuld erstatning, dels formelle, nemlig hvad angår kravet om, at tvungen afståelse kun kan ske ifølge lov.

Det foreliggende lovforslag vedrører alene fremgangsmåden ved ekspropriation vedrørende fast ejendom og er yderligere i sit område begrænset til anvendelse ved tvungen afståelse til fordel for staten som statsmyndighed eller for koncessionerede selskaber i disses særlige egenskaber som sådanne, når der i øvrigt ved lovgivning er hjemlet ekspropriationsmulighed til vedkommende formål. Lovforslaget angår således alene, hvorledes en ved lovgivning materielt hjemlet ekspropriation skal finde sin praktiske udførelse.

Når lovforslaget ikke omfatter områder, hvor en kommunalbestyrelse har fået tillagt adgang til tvangsafståelse, er dette begrundet dels med, at spørgsmålet herom er sammenhængende med udstrækningen af det kommunale selvstyre, dels med, at der normalt er adgang til rekurs af ekspropriationsbeslutningerne til et højere forvaltningsorgan. Hvorvidt begrundelsen for at holde kommunerne udenfor er rigtig og rimelig, er et spørgsmål, som må undergives en nærmere prøvelse.

Lovforslaget har alene til hensigt at gennemføre en ensartet fremgangsmåde på de anførte områder, for at man derved kan undgå forskelligheder i fremgangsmåden på retsområder, der ikke er væsensforskellige. Herved undgår man at skulle give regler om fremgangsmåden i de love, der materielt giver adgang til tvangsafståelse, medmindre særlige grunde i enkelttilfælde taler for særlige regler herom.

De gældende regler, navnlig jernbaneforordningen af 1845, har som så megen anden gammel lovgivning vist sig at være gode og smidige; men tiden, der i højere grad kræver ekspropriationer, kræver også klarere og enklere regler, som enhver kan fatte. Der synes derfor at være god grund til at kodificere fremgangsmåden for tvangsafståelser, og det må være et spørgsmål, om det ikke

[Hagen Hagensen.]

ville være hensigtsmæssigt at søge frem til et bredere formelt regelsæt herom. Der er al mulig grund til at finde frem til regler om fremgangsmåden, der bedst muligt sikrer den enkelte borger en ligeberettiget parts stilling over for den offentlige myndighed, der ifølge den materielle lovhjemmel kan begære en tvangsafståelse iværksat. Det er derfor værd at overveje, om lovforslaget, der utvivlsomt betyder forbedringer af ekspropriations stilling, burde udbygges til at have et bredere anvendelsesområde.

Den kommission, der har udarbejdet og gennemgået ekspropriationslovgivningen, har ment det uheldigt at skulle vente med at fremkomme med betænkning og forslag, indtil detaïldrøftelser om en række enkeltregler i de forskellige love inden for området er tilendebragt. Kommissionen har tilkendegivet, at den som anden del af sit arbejde vil foretage en gennemgang af særområderne.

Det kunne have været ønskeligt, om der havde foreligget en samlet gennemgang af hele det i betragtning kommende område, forinden lovforslag blev fremsat, idet det kan forekomme mindre hensigtsmæssigt at foretage ændringer af lovgivningen på ensartede eller beslægtede områder stykkevis. Det kan give usikkerhed såvel for lovgivningsmagten som for borgerne og de forvaltningsorganer, der kommer til at have med sagerne at gøre. Det kan navnlig for borgerne og deres hjælpere gøre det vanskeligt at skaffe sig fornødent overblik. Det er jo imidlertid et karakteristikon for kommissionsarbejde, at det sjældent går hurtigt, og det er måske derfor uundgåeligt, at reformerne fremkommer i brudstykker. Det er så blot at håbe, at brudstykkerne engang kan blive til et mønster — og et smukt afpasset mønster. Dette afhænger ikke mindst af det høje ting, der ubehageligt nok flere gange er udsat for at få forelagt forslag til reformlovgivning i brudstykker.

Når dette er sagt, skal det tilføjes, at enhver lovgivning, som letter og tydeliggør borgernes stilling, bør fremmes.

Om det foreliggende lovforslag kan det mere almindeligt siges, at det med den foreslåede fremgangsmåde som udgangspunkt forekommer muligt at komme frem til regler, der skulle betyde, at ekspropriationssager i betydeligt omfang kunne finde

deres endelige afgørelse inden for forvaltningsorganerne, ekspropriationskommissionerne og taksationskommissionerne, navnlig såfremt det lykkes i endnu højere grad at understrege og gennemføre princippet om parternes ligestilling for ganske uvildige organer. Den foreslåede sammensætning af kommissionerne må derfor overvejes, idet denne uvildighed og uafhængighed må anses for at være af afgørende betydning for borgernes retssikkerhed.

Det må anses for at være en betydningsfuld landvinding, at ekspropriationskommissionens kendelse specificeret skal begrundes, og at alle ved erstatningsfastsættelse i betragtning kommende forhold kan efterprøves af taksationskommissionen, samt at begge disse administrative prøvelser sker uden særlige omkostninger for ekspropriationen, herunder at denne kan få tilkendt omkostninger for nødvendig bistand under sagen. Dog findes det betænkeligt, såfremt der ikke sikres fornødent lokalt kendskab i kommissionerne — jeg tænker særlig på taksationskommissionerne. Det er derfor et spørgsmål, om det er hensigtsmæssigt, at ministeren for offentlige arbejder alene udpeger medlemmerne til taksationskommissionerne, og i hvert fald giver det næppe den nødvendige garanti for fuldstændig uvildighed, at formanden for disse i de enkelte tilfælde udpeger de øvrige medlemmer blandt de af ministeren udpegede.

I forbindelse med spørgsmålet om lokalt kendskab som en nødvendig forudsætning for en forsvarlig behandling af sagerne forekommer det betænkeligt, at ekspropriationskommissionen kan træffe afgørelser, når foruden formanden blot to medlemmer er til stede, idet dette kan komme til at betyde, at en afgørelse kan træffes uden tilstedeværelse af nogen repræsentant udpeget af vedkommende kommunale myndighed. I øvrigt synes det, at antal og virkeområder, både saglige og geografiske, for de enkelte kommissioner må overvejes, navnlig med henblik på betydningen af det lokale kendskab til sagerne.

Den grundlovssikrede adgang til domstolsprøvelse af tvangsafståelser kan komme til at betyde, at en sag, om forslaget bliver lov i den foreliggende skikkelse, kan blive gjort til genstand for prøvelse i fire instanser, og som før nævnt er der grund til at

[Hagen Hagensen.]

antage, at den udvidede og fuldstændige prøvelsesadgang i erstatningsspørgsmålet for taksationskommissionen i forbindelse med partsprincippets gennemførelse kan medvirke til at begrænse nødvendigheden af domstolsprøvelsen, rent faktisk derved at parterne affinder sig med sagernes bedømmelse for forvaltningsorganerne. I øvrigt kan prøvelse af tvangsindgreb næppe gøres for omfattende.

I forbindelse med behandlingen af ekspropriationsloven rejste min partifælle det ærede medlem hr. Thestrup i 1956 spørgsmålet dels om en noget hurtigere behandling af retssager om ekspropriation, dels om i videre udstrækning at meddele fri proces i sådanne sager. Den højtærede minister lovede at sørge for, at kommissionen tog disse spørgsmål op, og ministeren opfyldte sit løfte herom. Kommissionen og det fremsatte lovforslag ses ikke umiddelbart at have taget stilling hertil, og den foreslåede fremgangsmåde kan måske komme til at forlænge proceduren. Spørgsmålet, som det ærede medlem hr. Thestrup rejste, bør derfor tages op under udvalgsbehandlingen.

Lovforslaget giver sammenholdt med betænkningen et rimeligt grundlag for overvejelser og gennemgang af det område inden for tvangsafståelse, det vedrører, i et grundigt udvalgsarbejde. Dette arbejde må hele tiden have for øje, at det under vor samfundsordning med den private ejendomsret som grundpille altid er et alvorligt indgreb i den enkelte borgers velerhvervede ret og rådgighedssfære, der ved tvangsafståelse er spørgsmål om. Derfor gælder det om at sikre den for borgeren bedst mulige fremgangsmåde ved sagernes prøvelse af uvildige organer, der er uafhængige af eksproprianten og som sådanne kan tage alle mod tvangsafståelsens gennemførelse rimelige modgående hensyn under overvejelse, forinden en afgørelse træffes.

En række enkeltheder trænger til afklaring. Det gælder bl. a. fastlæggelse af begreber som anlægsmyndighed, de fremmødte, bistand, den ledende landinspektør, spørgsmålet om indkaldelser og bekendtgørelser, forrentning og en hel række andre ting. Dette må det imidlertid blive det kommende udvalgs arbejde at klare.

Spørgsmålet om, hvilken magt der skal

tillægges den højtærede minister for offentlige arbejder, må også overvejes, herunder om ministeren skal have adgang til at lade en begæret og behandlet tvangsafståelsessag med henblik på at standse denne komme frem til afgørelse i et ministermøde. Dette forekommer ikke umiddelbart betryggende for retsbevidstheden.

Som nævnt er der med lovforslaget skabt et grundlag, der kan arbejdes på i et kommende udvalg, og på det konservative folkepartis vegne kan jeg tilsige vor medvirken til en saglig og forsvarlig udvalgsbehandling af lovforslaget.

Om forslag til lov om ændringer i lov om bestyrelsen af de offentlige veje skal jeg blot sige, at det væsentlige i lovforslaget er, at stk. 4 i lovens § 28 udgår, således at omkostninger ikke kan pålægges en borger, der indbringer sin sag for overtaksationskommissionen, og at der indføres en bestemmelse i § 29 om, at udgifterne ved kommissionernes forretninger udredes af vedkommende vejbestyrelser. Derved bringes vejbestyrelsesloven på disse områder i overensstemmelse med loven om fremgangsmåden ved ekspropriation vedrørende fast ejendom. Kommissionens fremhævelse af, at frygt for at skulle udrede et ikke ubetydeligt omkostningsbeløb kan forhindre en i øvrigt velbegrundet anke, særlig når sagsgenstanden er af ringe størrelse, samt at det ikke vil betyde nogen mærkbar forøgelse af anlægsudgifterne, om anlægsmyndigheden skal afholde disse udgifter, kan jeg ligesom den højtærede minister ganske tiltræde, og jeg kan da tilsige mit partis støtte også til dette lovforslags gennemførelse.

Aage Fogh: De ærede foregående talere har meget grundigt gennemgået de foreliggende lovforslag, og jeg skal derfor ikke trætte tinget med nogen lang tale.

Jeg vil gerne benytte lejligheden til at takke den højtærede minister for fremsættelsen af lovforslaget om fremgangsmåden ved ekspropriation. Paragrafferne er lette at læse, og bemærkningerne er fyldestgørende. Det er en stor fordel, når lovforslag fremsættes.

Det, der er princippet, må vel være, at vi gennem denne lovgivning skal sikre de borgere, der bliver udsat for ekspropriation,

[Aage Fogh.]

at de får en helt rigtig behandling. Det krav synes jeg lovforslaget tilfredsstiller til 100 pct. Jeg har læst det meget grundigt igennem og har ikke fundet anledning til at stille ret mange spørgsmål vedrørende paragrafferne, fordi de som sagt er letlæselige og letforståelige, og fordi de i det store og hele byder borgerne den sikkerhed, de må have. Derfor kan jeg anbefale lovforslaget om ekspropriation, og hvis det bliver gennemført, anser jeg det for en selvfølge, at lovforslaget om bestyrelsen af de offentlige veje følger efter.

Skulle jeg, når jeg nu er kommet op på talerstolen, gøre et par bemærkninger, vil jeg ikke i dag forlange svar af ministeren på mine spørgsmål, men håber, jeg kan få svar i udvalget.

Det fremgår ikke af ekspropriationslovforslaget eller af bemærkningerne, hvor stort et omfang den lovgivning, vi her befatter os med, egentlig har. Det fremgår af bemærkningerne, at vi har to kommissarier — det er et skrækkeligt navn, men det har vi altså. Det fremgår også af bemærkningerne, at de er i 29. lønningsklasse. Det er ikke nogen billig lønningsklasse, og da administrationsudgifterne efterhånden er overordentlig store — det kan man vist godt sige — kunne der vel være grund til at spørge den højtærede minister, om det nu også er nødvendigt med to kommissarier, om der ikke var noget at spare på det område. Jeg kunne også spørge: hvor mange sager behandles der overhovedet, og hvor mange sager skal den højeste myndighed have føling med? Jeg er altså ikke indstillet på at ønske svar af ministeren i dag, men håber, jeg i udvalget kan få lejlighed til at stille nogle spørgsmål for at få klaret, om der eventuelt skulle være mulighed for visse besparelser her, for det ville vistnok blive hilst velkommen fra mange sider i tinget.

Det er ingen hemmelighed, at på den finanslov, vi sidst vedtog, er halvdelen eller ca. 4,6 milliarder kr. lønninger og pensioner. Det er heller ingen hemmelighed, at en del af dem, der har megen erfaring i administrationen — jeg tænker på den tidligere formand for jordlovsudvalget, og jeg tænker på kontorchef Damsgaard Hansen — har givet oplysninger om deres erfaringer på det administrative område. Jeg kunne også

føje til, at jeg selv, der dog har et vist indseende på forskellige områder af det administrative, har erfaring for, at der vistnok er mulighed for at spare adskilligt. Hvis sådanne muligheder skulle være til stede i forbindelse med det foreliggende lovforslag, ser jeg dem meget gerne udnyttet.

Jeg anbefaler begge lovforslag til hurtig behandling — i den rækkefølge, at hvis ekspropriationslovforslaget vedtages, må det være en selvfølge, at lovforslaget om de offentlige veje følger efter.

Arne Larsen: I henhold til grundlovens § 73, stk. 1, som flere ærede ordførere har refereret, er ejendomsretten ukrænkelig, men dog ikke i alle tilfælde. Der, hvor almenvellet kræver det, kan man tilpligtes at afstå sin ejendom. Det kan dog kun ske ifølge lov og mod fuldstændig erstatning.

Endvidere hedder det i samme paragrafs stk. 3:

„Ethvert spørgsmål om ekspropriationsaktens lovlighed og erstatningens størrelse kan indbringes for domstolene. Prøvelsen af erstatningens størrelse kan ved lov henlægges til domstole oprettet i dette øjemed.“

Det er altså et meget vigtigt område, vi her behandler. Ekspropriation er en alvorlig sag, noget, der har stor samfundsmæssig betydning. Vi har da også i en række love bestemmelser om adgang for samfundet til at foretage ekspropriation. Ekspropriationer kan foretages til mange formål: jernbaneanlæg, telegraf- og telefonanlæg, anlæg af havne, veje, kirkegårde o. s. v. I parentes bemærket har det undret mig, at vi ikke for længst har en ekspropriationsadgang til fordel for boligbyggeri; det må jo dog siges i høj grad at være i almenvellets interesse, at det store problem løses. I mange af de love, vi har, er der fastlagt retningslinjer og fremgangsmåder, som skal benyttes i ekspropriationssager. I andre love henvises der til jernbaneforordningen fra enevældens tid, fra 1845, som det nok må siges at tiden efterhånden er løbet fra. Det er naturligt, at ønsket om den størst mulige ensartethed i fremgangsmåden ved ekspropriationer opstår, og at man ad lovgivningens vej forsøger at tilstræbe en sådan ensartethed, men her støder man usægtelig på mange vanskeligheder.

[Arne Larsen.]

Den af ministeriet for offentlige arbejder i 1956 nedsatte kommission til gennemgang af ekspropriationslovgivningen har grundigt behandlet disse problemer og siger i sin konklusion, at det ikke er praktisk gennemførligt at foreslå et system indført, der i princippet skal gælde for samtlige ekspropriationer, ligegyldigt til hvilket formål ekspropriationen foretages og af hvilken myndighed den rekvireres. Kommissionens opfattelse er den, at man fremdeles må arbejde med flere hovedsystemer, men at den størst mulige koordination mellem disse må tilstræbes gennemført i den fremtidige lovgivning. Endvidere er det kommissionens opfattelse, at visse regler, der i øjeblikket gælder på en række specialområder, nok fremdeles bør opretholdes, men at den størst mulige koordination med de almindeligt gældende regler også må tilstræbes på disse områder.

Jeg er enig med kommissionen i denne konklusion og derfor også enig i hovedlinjerne i det lovforslag, den højtærede minister har fremsat. Dette forslag omhandler kun statsekspropriationer og vedrører kun fast ejendom, ikke løsøre, patenter, håndskrifter o. lign., men holder sig udelukkende til fast ejendom, og det er nok også klogest, at vi får adskilt begreberne lidt.

Hvert år i de sidste 30 år har det været nødvendigt for ministeren for offentlige arbejder at fremsætte forslag til lov om visse ekspropriationer. Ministeren får ved disse årligt tilbagevendende love den ønskede bemyndigelse, men hvert år har denne tilslutning været ledsaget af ønsket om at få gennemført en lovgivning af permanent karakter vedrørende ekspropriationer under ministeriet for offentlige arbejder. Et sådant lovforslag havde jeg egentlig ventet fremsat i forbindelse med de to lovforslag angående fremgangsmåden ved ekspropriation af fast ejendom, som vi her i dag behandler. Kommissionen har da også udarbejdet et sådant forslag, således at vi kunne undgå den årligt tilbagevendende bemyndigelseslov og i

stedet få lovbestemmelser, som ikke var tidsbegrænsede. Den højtærede minister har da også, så vidt jeg har forstået det, været enig heri, men ønsker først at se, hvordan det høje ting vil modtage det forslag til lov, som vi i dag behandler. Er dette forslag ikke vedtaget inden den 1. april, til hvilket tidspunkt den årlige bemyndigelseslov udløber, bliver det nødvendigt for 31. gang at fremsætte et sådant lovforslag. Jeg kan på mit partis vegne udtale, at vi gerne vil medvirke til, at de foreliggende lovforslag får en hurtig og velvillig behandling. Fra vor side skal der ikke være noget til hinder for, at forslagene gennemføres inden 1. april.

Som tidligere sagt anser vi ekspropriationer for at være en alvorlig sag, noget, som har en stor samfundsmæssig betydning, og som bør behandles med den allerstørste omhu. Såvel samfundets som den enkelte borgers interesse kommer her ind i billedet. Der kan jo opstå modsætninger og uoverensstemmelser, men én ting må være givet: at begge parter skal behandles retfærdigt. Derfor er det naturligvis også vigtigt, at fremgangsmåden ved ekspropriationshandlingen foregår på en sådan måde, at alle parter kan være tjent dermed. Når man læser dette lovforslags tekst, synes jeg, at man kan konstatere, at der i alle tilfælde er taget meget vidt hensyn til den enkelte borgers interesser, at der er gjort meget for at beskytte ejendomsrettens ukrænkelighed, og at der, når det af hensyn til almenvellet er nødvendigt, at der afstås privat fast ejendom, er sørget for, at det kan ske på en sådan måde, at ekspropriaternes interesser varetages på bedst mulig måde. Dog forekommer det mig, at der godt kunne gennemføres visse forenklinger i det fremsatte forslag, uden at man trådte ekspropriaternes interesse for nær. Jeg skal ikke fortabe mig i forslagets enkeltheder; jeg tror, de er bedst egnede til forhandling i et udvalg, men skal dog komme med et par enkelte bemærkninger.

I henhold til lovforslaget bibeholdes de såkaldte kommissarier for statens ekspropria-

[Arne Larsen.]

tioner. Disse kommissarier skal lede alt vedrørende statens ekspropriationer, men også i henhold til forslaget § 6 være formænd for de ekspropriationskommissioner, som det er nødvendigt at nedsætte. Dette finder jeg ikke helt heldigt, idet kommissarierne vel får tilstrækkeligt at beskæftige sig med ved tilrettelæggelsen af ekspropriationssagerne. Selve ekspropriationskommissionerne bør være uvildige organer, som både skal tage hensyn til statens og til ejernes interesser. Derimod finder jeg det ikke nødvendigt, som grundejerorganisationerne gør det, at formanden for ekspropriationskommissionen absolut skal være dommer eller professor i retsvidenskab. Det må være tilstrækkeligt, at formanden har juridisk embedseksamen, ikke fordi jeg har noget specielt mod dommere — de skal også have adgang til at være formænd — men andre med lige så stor indsigt i disse sager bør ikke kunne udelukkes fra at beklæde hvervet som formand.

Det er også hensigten, at der skal nedsættes en eller flere taksationskommissioner, som på begæring skal efterprøve erstatningsfastsættelserne. Også her forlanges det fra grundejerorganisationernes side, at det skal være en dommer eller en professor i retsvidenskab, der skal være formand. Ej heller i dette tilfælde kan jeg se, at dette skulle være nødvendigt. Formand for en taksationskommission kan vel en hvilken som helst være, der har den nødvendige indsigt, og jeg finder heller ikke, at det bør være nødvendigt at stille krav om juridisk embedseksamen. Det vigtigste led i hele ekspropriationsbehandlingen er efter min mening ekspropriationskommissionen, og her må sagen få den endelige udformning og det endelige forslag til afgørelse udarbejdes. Kan parterne så ikke enes om erstatningens størrelse, må taksationskommissionen ind i billedet, men kun i dette spørgsmål. Endelig har man jo adgang til at gå til domstolene og få den endelige afgørelse.

Det er egentlig de eneste korte bemærkninger, jeg vil gøre til lovforslagets tekst. Der er naturligvis mange andre detaljspørgsmål at tage stilling til, men her tror jeg at udvalgsarbejdet vil være bedst egnet. Jeg skal derfor til slut tilsige mit

partis velvillige støtte til dette lovforslags gennemførelse.

Forslag til lov om ændringer i lov om bestyrelsen af de offentlige veje kan vi ligeledes tilslutte os uden forbehold. Især den nye bestemmelse om, at udgifterne ved kommissionernes forretninger udredes af de pågældende vejbestyrelser, hvorved opnås, at begge de administrative prøvelser af en ekspropriation i henhold til denne lov bliver vederlagsfri for ekspropriaterne, finder vi ganske rimelig.

Grøndahl: Indtil nu findes der ikke i dansk lovgivning generelle regler for fremgangsmåden ved foretagelse af ekspropriationsforretninger, ej heller regler for erstatningernes udregning og størrelsesorden, men der findes mange enkeltbestemmelser i en hel del love, der inden for hver sit område giver nogle regler herom. Af disse fra enevældens dage stammende forordninger kan nævnes den af 13. december 1793 og den af 5. marts 1845, den sidste omhandlende de regler, der skulle iagttages med hensyn til grundafståelse m. m. i anledning af jernbaneanlæg. Denne forordning, der nu har over 100 år på bagen, har vist sin duelighed også i vor tid, idet dens bestemmelser ved senere love er gjort anvendelige ved ekspropriationer til en hel række andre formål.

For at give borgerne den størst mulige betryggelse, og for at borgerne virkelig kan se, at det for dem så vigtige princip om ejendomsrettens ukrænkelighed sker fyldest, er det af stor betydning, at der nu kommer en generel lovgivning på dette område, og den nedsatte kommission har udført et både bemærkelsesværdigt og dybtgående arbejde for at tilrettelægge en sådan tiltrængt lovgivning.

Da vort parti som bekendt ikke er udvalgsberettiget, er det nødvendigt for mig allerede her ved første behandling at komme med nogle bemærkninger vedrørende enkeltheder i lovforslaget, og jeg håber, jeg hertil har den højtærede formands tilladelse. Jeg skal gøre det ganske kort, men forinden vil jeg lige indskyde, at vi ser med sympati på lovforslaget, ikke mindst fordi vi opfatter det som et led i prisværdige bestræbelser på at udbygge og

[Grøndahl.]

klargøre den domstolsbetonede sikring af borgernes rettigheder. Efter vor opfattelse kunne og burde man dog i nogle af lovens bestemmelser gå et skridt videre i retning af, at behandlingen af ekspropriations-sager også på det administrative stadium i så høj grad som muligt følger vore sædvanlige retsplejeprincipper, således som det nu også er påtænkt ved sager for landsskatte-retten. Men tilbage til det, jeg vil sige om enkelte paragraffer. Jeg nævner ikke disse, jeg tager det sådan lidt generelt, fordi de, der har med loven at gøre, alle ved, hvad det drejer sig om.

Tidsfristen i de forskellige paragraffer bør ikke være under 14 dage. Kommissarius, der har forberedt sagen på det offentliges vegne og således på en måde er part i sagen, burde ikke på et senere tidspunkt blive formand for ekspropriationskommissionen; og hvad angår begrundelsen: ønsket om ensartethed i behandlingen af ligeartede spørgsmål, kan denne ensartethed efter min formening udmærket opnås med de to medlemmer, der er beskikket af ministeren. Af de to medlemmer, som formanden for en taksationskommission udnævner, burde det kræves, at de er vurderingskyndige, og det skal bemærkes i selve lovteksten. Det er ikke nok, at det står i bemærkningerne.

Jeg skal endvidere berøre det meget vigtige spørgsmål om ekspropriationsmyndighedernes lokale tilknytning, der måske burde fremdrages noget stærkere i nogle af lovens bestemmelser. Jeg tænker her bl. a. på § 6, stk. 1, om beskikkelse af medlemmer til en ekspropriationskommission. Det ville være rimeligt at fastslå, at beskikkelsen skal ske så vidt muligt blandt personer med særligt kendskab til de pågældende lokale forhold.

Bekendtgørelser i Statstidende og de stedlige blade kan være nyttige, men en ekspropriationsramt burde altid skriftligt underrettes og samtidig orienteres om, hvad det drejer sig om, og hvilke rettigheder han har.

Så tidligt som ved behandlingen i 1961-62 af lovforslaget om visse ekspropriationer udtalte jeg som ordfører for mit parti — det står i Folketingstidende 1961-62 sp. 2682 —:

„Vi kunne derfor ønske, at det i loven

i paragrafform blev bestemt, at ejerne af de ifølge denne lov eksproprierede arealer m. v. skal gøres opmærksom på, at de kan antage advokat- eller taksationsbistand, og at udgifterne til denne bistand udredes af det offentlige.

De uafhængige er naturligvis ikke tilhængere af øgede udgifter, men i et sådant tilfælde, hvor ejendomsretten bliver sat ud af funktion, og hvor den ramte tvinges til at ofre sin ejendom til gunst for andre i samfundet, synes vi, der er en rimelig og saglig grund herfor“.

Den højtærede minister bemærkede dengang hertil, at dette spørgsmål efter hans mening skulle løses i den nedsatte kommission og i det lovgivningsarbejde, der skulle finde sted, når kommissionen engang kom med sin betænkning. Nu er betænkningen kommet, og lovforslaget om dette emne behandles i dag, og jeg foreslår ministeren og det udvalg, der skal nedsættes, at der i loven bliver indført en utvetydig generel bestemmelse om, at en ekspropriationsramt unders sagen forskellige faser er berettiget til at møde med sagkyndig hjælp, uden at dette forårsager ham udgifter. Jeg tænker her på lovforslagets § 29, der er udformet således, at den giver mulighed for et skøn, men hvor der burde være en fast regel. Den positive stillingtagen, kommissionen og ministeren har taget angående et tilsvarende område inden for vejlovgivningen, ville efter min formening uden betænkelighed kunne overføres til det af mig her anførte.

De danske Grundejeres Landsorganisation har fremsat nogle bemærkninger til kommissionsbetænkningen, og i det væsentlige kan vi bifalde, hvad landsorganisationen har fremført, da grundlaget for dens opfattelse ligger på linje med vore anskuelser. Grundejernes landsorganisation foreslår bl. a. en noget anden fordeling af kompetenceforholdet mellem en ekspropriationskommission og en taksationskommission. Det er muligt, at grundejerforeningens forslag indebærer en forenkling, som kan spare tid og penge.

Da loven vil forenkle og overflødig gøre en hel række andre love, forordninger og bestemmelser, og da den yderligere vil sikre ejerne over for staten og andre myndigheder, så de fremover står stærkere i

[Grøndahl.]

den overordentlig vanskelige stilling, en ekspropriation kan bringe dem i, vil de uafhængige med interesse afvente udvalgsarbejdet, idet vi dog forventer, at udvalget vil tage de af mig fremsatte synspunkter under saglig overvejelse.

Lovforslaget om ændringer i lov om bestyrelsen af de offentlige veje giver mig ikke anledning til bemærkninger ud over det lige nævnte, da lovforslaget i det væsentlige er en konsekvens af ekspropriationslovforslagets gennemførelse.

Ministeren for offentlige arbejder (Lindberg): Jeg vil gerne allerførst takke samtlige ordførere for den positive interesse, som deres udtalelser har vist der er over for disse to lovforslag.

Det er klart, at i en sag som denne, hvor oven i købet en kommission har arbejdet i så mange år, må der være en hel del ting, som man ikke kan være helt enig om, og som ganske naturligt egner sig til at blive bearbejdet i et udvalg. Jeg er da også indforstået med, at et sådant grundigt udvalgsarbejde må finde sted, og jeg mener, at man i dette udvalgsarbejde må have ret frie hænder, således at man ved fælles drøftelser om muligt kan nå frem til en enig opfattelse af den skikkelse, som loven om fremgangsmåden ved ekspropriation vedrørende fast ejendom skal have.

Jeg skal derfor heller ikke her ved første behandling gøre mange bemærkninger ud over et par ord, som efter min opfattelse er nødvendige.

Til det ærede medlem frk. Helga Pedersen vil jeg gerne sige, at det er nok muligt, at kommissionens resultat er mere konservativt end normalt. Jeg egner mig i og for sig ikke til at give karakterer i den retning, da jeg ikke kender tilstrækkelig meget til andre kommissioners arbejde. Men rent umiddelbart skulle det jo ikke synes at kunne være det ærede medlem uvelkomment.

Det ærede medlem kritiserede, at man ikke i betænkningen i højere grad havde været inde på andre landes lovgivning på disse områder, og henviste her specielt til den norske lovgivning. Kommissionen har så vidt mig bekendt ikke i højere grad været inde på det; det fremgår i hvert fald

ikke af betænkningen, at man har beskæftiget sig så meget med andre landes lovgivning. Det er muligt, at udvalget kan kigge på den norske lovgivning, og jeg har ikke noget som helst principielt imod, at man i udvalgsarbejdet tager den frem til et nærmere studium og ser, om der er ting, vi kan finde velegnede til overførelse til dansk lovgivning. Jeg har principielt sjældent noget imod norsk lovgivning, i hvert fald ikke den, der har fundet sted gennem de sidste tyve år.

Dernæst var det ærede medlem frk. Helga Pedersen inde på det spørgsmål, som også det ærede medlem hr. Hagen Hagensen berørte, hvorfor man nu ikke, når man havde arbejdet så mange år i kommissionen, var nået frem til en helhedsløsning, havde fået det hele med, specielt de områder, der henhører under de kommunale forvaltningers ekspropriationsret. Kommissionen har selv for så vidt givet en forklaring; man har ment, at arbejdet ville blive så omfattende, at den, jeg vil ikke sige rykkerskrivelse, men den rykker, jeg hvert år får fra de forskellige partiers ordførere, når vi skal behandle den årlige ekspropriationslov, vedvarende ville blive givet mig adskillige år endnu, hvis kommissionen skulle have kulegravet også disse områder.

Jeg tror også, at kommissionens betragtninger her er rigtige. Kan man få skabt et grundlag nu ved behandlingen af dette lovforslag og få skabt nogenlunde enstemmighed om opfattelsen, så vil det være muligt for kommissionen og lettere for den at arbejde på de andre områder, således at man alligevel på et senere tidspunkt kan nå frem til en nogenlunde helhedsløsning.

Det ærede medlem frk. Helga Pedersen var inde på § 7 og på spørgsmålet om, hvorfor kommissarius skulle være formand for kommissionen. Jeg tror, det er praktisk, men også det er et spørgsmål, vi kan tage op i udvalget.

Endelig var det ærede medlem inde på, hvorvidt det burde være en dommer, der var formand for taksationskommissionen, således som mindretallet i kommissionen har tænkt sig, eller om det burde være sådan, som flertallet har tænkt sig. Det er også et spørgsmål, som jeg mener vi kan diskutere, selv om der efter min opfattelse er tungtvejende grunde, der taler imod, at

[Ministeren for offentlige arbejder.]

man som princip sætter dommere ind i taksationskommissionen, da det jo er dommere, der skal have med sagerne at gøre, for så vidt man appellerer til landsretten og senere til højesteret; men som sagt, det er et spørgsmål, der kan diskuteres videre.

Det ærede medlem frk. Helga Pedersen var dernæst inde på — og jeg synes, det var, ligesom det ærede medlem lagde mest vægt på netop dette — ministerens beføjelser, altså undertegnede beføjelser ifølge §§ 11 og 12 og andre steder i lovforslaget, og det ærede medlem forstod ikke rigtigt, hvor justitsministeren havde været henne ved behandlingen af dette lovforslag. Jeg kan trøste det ærede medlem med, at justitsministeren har været på færde, og justitsministerens opfattelse ligger ikke så forfærdelig langt fra det ærede medlems. Men i regeringen har vi altså valgt at fremsætte lovforslag på dette område sådan som kommissionen har givet udtryk for det, og jeg tror, når alt kommer til alt — ikke, at jeg gerne ser så mange beføjelser som muligt henlagt til ministeren — at vi under udvalgsarbejdet vil konstatere, at det i praksis vil være den rigtigste ordning; men som sagt, også på dette område er jeg meget modtagelig for ønsker fra anden side og vil gerne give udtryk for velvilje med hensyn til at behandle hele dette spørgsmål.

Det ærede medlem hr. Hagen Hagensens spørgsmål med hensyn til en samlet ordning har jeg besvaret; det behøver jeg ikke at gentage.

Det ærede medlem hr. Aage Fogh spurgte, om det var nødvendigt med to kommissarier. Jeg kan allerede på nuværende tidspunkt sige — selv om jeg forstod, at det ærede medlem gerne ville vente med besvarelsen — at jeg tror, det er nødvendigt. Jeg forstår det ærede medlems bestræbelser for at spare penge, og vi kan alle sammen være enige i, at det er ønskeligt, men vi lever vel i en tid, hvor der ikke bliver mindre at gøre på dette område, hvor udviklingen tværtimod vil gå i den retning, at der bliver mere og mere at bestille, efterhånden som mere og mere anlægsarbejde skal udføres under staten. Jeg kan til belysning af dette forhold nævne — det kan måske også sige lidt om andre ting — at der i året 1963 alene efter forordningen af

5. marts 1845, der jo ikke gælder i alle tilfælde, blev behandlet i alt 690 sager. Det kan måske være af interesse i samme forbindelse at oplyse, at af disse 690 sager blev der sluttet forlig i de 570, således at kun 120 gik til taksation. Disse tal siger jo lidt om, hvor meget der er brug for taksation og domstole. Hvis vi skulle have domstolssagerne med, blev det et langt, langt lavere tal. Det overvejende antal sager ordnes altså ved forlig, og det siger noget om, at kommissarier har noget at bestille.

Det ærede medlem hr. Arne Larsen var så venlig i forbindelse med denne sag at nævne, at det ærede medlems parti gerne ville være med til at give den lov om ekspropriationer, som vi må behandle hvert år, en længere varighed. Det takker jeg for. Jeg kunne godt ønske, at det, når vi kommer til denne lovs årlige behandling, var en opfattelse, der blev delt af alle, fordi det ville være gavnligt, om vi fik en lov, der løb nogle år ad gangen. Det har vi forsøgt tidligere uden at kunne komme igennem dermed, og jeg skal da gerne prøve, om der nu er bedre håb og bedre stemning over for et sådant lovforslag i det høje ting.

Med disse bemærkninger tror jeg, jeg har været inde på de principielle ting, der har været fremme, og jeg skal slutte med at sige, at for mig står det sådan, at det afgørende i denne sag er, at det i en tid, hvor der skal finde mange ekspropriationer sted, gælder om af hensyn til hele samfundets ve og vel at værne borgerne så godt som muligt. Det er bl. a. det, som dette lovforslag tager sigte på. Jeg takker altså endnu en gang for velvillig behandling og håber, at vi i det udvalgsarbejde, som nu skal finde sted, kan finde frem til en enstemmig opfattelse af tingene.

Hermed sluttede forhandlingen.

Lovforslagenes overgang til anden behandling
vedtoges uden afstemning.

Aage Knudsen: Jeg foreslår, at de to lovforslag henvises til et udvalg på 17 medlemmer.

Uden forhandling eller afstemning
vedtoges dette forslag.

Formanden: Der er ikke mere på dagsordenen.

Under henvisning til den af folketingsudvalget angående forslag til lov om ændring i lov om Danmarks erhvervsfond under 12. april 1962 afgivne beretning, hvorefter der årligt skal aflægges beretning til folketinget om anvendelse af erhvervsfondens midler til eksportfremmende foranstaltninger, fremsendes fra boligministeriets produktivitetsudvalg beretning om udvalgets virksomhed i finansårene 1960-61, 1961-62 og 1962-63. Eksemplarer er omdelt.

Folketingets næste møde afholdes i morgen, onsdag den 5. februar, kl. 13 med følgende dagsorden:

1) *Spørgsmål til ministrene.*

2) *Valg af 17 medlemmer til et udvalg angående:*

Forslag til lov om fremgangsmåden ved ekspropriation vedrørende fast ejendom og

forslag til lov om ændringer i lov om bestyrelsen af de offentlige veje.

3) *Tredje behandling af:*

Forslag til lov om ændring af lov vedrørende personlig skat til kommunen. (Om erhvervsskattens ophævelse).

4) *Tredje behandling af:*

Forslag til lov om ændring af lov om erhvervsskattens afløsning i visse kommuner m. v.

5) *Tredje behandling af:*

Forslag til lov om oprettelse af et efteruddannelsesinstitut for præster.

6) *Anden behandling af:*

Forslag til lov om udlån til arbejderboliger på landet.

7) *Første behandling af:*

Forslag til lov om ændring af lov om et finansieringsinstitut for landbrug m. v.

8) *Første behandling af:*

Forslag til lov om statens almindelige kunstfond.

9) *Første behandling af:*

Forslag til lov om folkebiblioteker m. v.

Mødet hævet kl. 16²⁵.

52. møde.

Onsdag den 5. februar kl. 13.

Formanden: Ombudsmandsudvalget har afgivet betænkning og indstilling vedrørende folketingets ombudsmands beretning for året 1962. Eksemplarer vil blive omdelt.

Uden for dagsordenen giver jeg ordet til det ærede medlem hr. Skræppenborg-Nielsen, for at han som ordfører for forslagsstillerne kan fremsætte et tidligere anmeldt forslag til folketingsbeslutning.

Ordføreren for forslagsstillerne (Skræppenborg-Nielsen): Jeg har herved den ære at fremsætte *forslag til folketingsbeslutning om en undersøgelse af politiets efterretnings-tjenestes virksomhed.*

Ikke mindst den sidste tid har været mere end rig på eksempler på registrering af danske borgere i politiets efterretnings-tjenestes hemmelige kartoteker — ofte på et meget løst grundlag. Der har vist sig, at disse registreringer som oftest finder sted alene af politiske grunde, hvilket i sig selv er meget betænkeligt for ikke at sige direkte forkasteligt og uanstændigt. Det har også vist sig, at registreringerne kan få ubehagelige følger for de registrerede personer — hvilket adskillige eksempler til fulde viser — uden at de pågældende har haft ringeste lejlighed til at forsvare sig mod de anklager